
Kyrkomötet Kyrkorättsutskottets betänkande 2014:3

Svenska kyrkans kulturarvsarbete

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas motion 2014:81 om Svenska kyrkans kulturarvsarbete. I motionen föreslås att kyrkostyrelsen får i uppdrag att utreda hur den nationella nivån kan förstärka och fördjupa arbetet med det kyrkliga kulturarvet. Vidare föreslås att kyrkostyrelsen får i uppdrag att undersöka förutsättningarna för att i samverkan med staten inrätta ett nationellt kyrkohistoriskt museum. Slutligen föreslås i motionen att kyrkostyrelsen får i uppdrag att lämna förslag på hur Svenska kyrkans centrala kulturarvsförvaltning kan förstärkas för att den nationella nivån bättre ska kunna samordna verksamhetsstöd för stift och församlingar i arbetet med kyrkliga inventarier och textilier.

Kyrkorättsutskottet konstaterar att Svenska kyrkan redan bedriver ett mycket omfattande kulturarvsarbete. Utskottet föreslår därför att motionen ska avslås.

Till betänkandet finns en särskild mening.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:81 punkt 1.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:81 punkt 2.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:81 punkt 3.

Motionens förslag

Motion 2014:81 av Aron Emilsson, Svenska kyrkans kulturarvsarbete

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att utreda hur den nationella nivån kan förstärka och fördjupa arbetet med det kyrkliga kulturarvet.
2. Kyrkomötet beslutar uppdra till kyrkostyrelsen att undersöka förutsättningarna för att i samverkan med staten inrätta ett nationellt kyrkohistoriskt museum.
3. Kyrkomötet beslutar uppdra till kyrkostyrelsen att lämna förslag på hur Svenska kyrkans centrala kulturarvsförvaltning kan förstärkas för att den nationella nivån bättre ska kunna samordna verksamhetsstöd för stift och församlingar i arbetet med kyrkliga inventarier och textilier.

Bakgrund

I samband med relationsändringen mellan Svenska kyrkan och staten år 2000 beslöt riksdagen att för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena ge Svenska kyrkan ersättning för de kyrkoantikvariska merkostnader som uppstår till följd av de skyddsbestämmelser som gäller för de kyrkliga kulturvärdena.

Det är kyrkostyrelsen som beslutar om fördelningen av den kyrkoantikvariska ersättningen och som redovisar användningen av densamma till regeringen. Fram till och med år 2014 uppgår den kyrkoantikvariska ersättningen till 460 miljoner kronor per år. I budgetpropositionen för år 2015 kommer regeringen att lämna förslag om den kyrkoantikvariska ersättningens nivå för kommande år.

Det pågående kulturarvsarbetet

Av den resultatrappport som utgör bilaga 1 i kyrkostyrelsens skrivelse *Årsredovisning för Svenska kyrkans nationella nivå år 2013* (KsSkr 2014:2) framgår bl.a. att kyrkostyrelsen under hösten 2013 fastställde reviderade villkor för den kyrkoantikvariska ersättningen och ett nytt webbaserat redskap för inventarieförteckningar erbjöds församlingarna. Arbetet med att analysera hur kulturvärdena tydligare kan utgöra grund för förvaltningen har fortgått. Särskilda insatser har genomförts för att kommunicera betydelsen av att öka förbrukningen av den kyrkoantikvariska ersättningen, förbättra administration och uppföljning samt att hålla en god kvalitet i planering och genomförande av projekt. Kommunikationen om det kyrkliga kulturarvet har förstärkts under år 2013, bl.a. genom Svenska kyrkans hemsida, seminarier om det kyrkliga kulturarvet under Almedalsveckan och arbetet med kulturarvsboken *Tusen år till*.

I maj 2014 lämnades en rapport från Svenska kyrkan till regeringen: *Svenska kyrkans redovisning för år 2013 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen*. Av rapporten framgår bl.a. att relationsändringen mellan Svenska kyrkan och staten medförde att kostnaderna för stiftet ökade på grund av handläggning av den kyrkoantikvariska ersättningen. Kyrkofondens styrelse kompenserade stiftet för detta och kompetens inom kulturarvsområdet började byggas upp för att sakkunnigt kunna bedöma vårdbehov, granska ansökningar och fördela den kyrkoantikvariska ersättningen. Enligt rapporten har i nuläget alla stift stiftsantikvarier. En övervägande del av stiftet har också byggnadsteknisk kompetens. För att kunna vara mer tillgängliga för församlingarna när det gäller förvaltningsfrågor finns dock behov av att öka denna kompetens. Att bredda sakkunskapen med konservatorskompetens är också önskvärt i flera stift. Handläggningen av kyrkoantikvarisk ersättning innebär att flera stift använder sig av ekonomer och annan administrativ personal i arbete kopplat till kulturarvet. Under år 2013 har den sammanlagda mängden årsarbetskrafter som berör kulturarvet på stiftet ökat med 21 procent. På grund av det ökade antalet ansökningar finns det stora behov i stiftet av att fler arbetar med handläggning av kyrkoantikvarisk ersättning. De antikvariska tjänsterna i stiftet blir allt mer egenfinansierade, men finansieras fortfarande till viss del med kyrkoantikvarisk ersättning. Målet, på sikt, är att samtliga tjänster inom Svenska kyrkan, som arbetar med det kyrkliga kulturarvet ska vara egenfinansierade.

Kompetens i kulturarvsfrågor är fortfarande en kritisk punkt hos de mindre församlingarna, menar man i rapporten. Förändringarna i församlingsstrukturer ökar möjligheterna för att samordna resurser och kompetens i större enheter för att förbättra förvaltningen av kulturarvet. Ett exempel på möjlighet till kompetensutveckling i de mindre församlingarna är den byggnadsvårdsutbildning för lokal kyrklig personal som finns tillgänglig.

I rapporten konstateras vidare att det på Svenska kyrkans nationella nivå har skett en betydande personalförstärkning för arbete med löpande översyn och kvalitetssäkring av handläggningsrutinerna i relation till stift och församlingar. Från år 2014 finansieras tjänsterna på den nationella nivån fullt ut av Svenska kyrkans egna

medel. Under 2013 stärktes bemanningen med en heltidstjänst inriktad på handläggning av den kyrkoantikvariska ersättningen. En utökning av bemanningen kommer att ske i samband med kyrkokansliets omorganisation till totalt sju tjänster år 2015. I denna omorganisation kommer även kulturarvsgruppens samarbete med övrig fastighetsförvaltning och IT att stärkas.

Utöver det som framgår av rapporten kan nämnas att den kulturarvsgrupp, som har funnits på den nationella nivån sedan år 2007 med en kulturarvssamordnare som verksamhetsansvarig, i maj 2014 ombildades till en formell enhet inom kyrkokansliet: Enheten för kulturarvstöd. Enheten ingår i Sektionen för fastigheter, kulturarv och service. Den nya kulturarvschef som har rekryterats, har långvarig erfarenhet av arbete på Riksantikvarieämbetet och är en av landets ledande experter på kyrkoantikvariska frågor. En viktig uppgift för den nya sektionen för fastigheter och kulturarv är att utveckla och samordna nationella IT-baserade förvaltningsverktyg som ska stödja och främja samtliga enheter, i församlingar, stift och pastorat, i deras arbete med förvaltningsplanering, vård- och underhåll av kyrkobyggnader, övriga byggnader, kyrkogårdar och kyrkliga föremål.

I regeringsskrivelsen *Den kyrkoantikvariska ersättningen* (RegSkr 2013/14:152), som överlämnades till riksdagen i mars 2014, gör regeringen bl.a. bedömningen att den kyrkoantikvariska ersättningen har fördelats i enlighet med de principer som slogs fast i samband med relationsändringen mellan staten och kyrkan. Vidare menar regeringen att utvecklingen när det gäller tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena uppfyller sammantaget de mål som sattes upp i överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten. För att säkerställa en fortsatt god tillgänglighet menar regeringen dock att tendenser till minskning av tillgängligheten inom vissa områden bör mötas med insatser. Regeringen finner att kompetensen inom Svenska kyrkan i frågor som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena har utvecklats positivt. Det samrådsförfarande som etablerats mellan Svenska kyrkan och myndigheterna inom kulturmiljöområdet bör utvecklas vidare och i högre utsträckning bidra till att nationella, regionala och lokala perspektiv kan mötas och berika varandra. Slutligen gör regeringen bedömningen att staten även fortsättningsvis, tillsammans med Svenska kyrkan, bör ta ett ansvar för att det kyrkliga kulturarvet bevaras, används och utvecklas. Villkoren för den kyrkoantikvariska ersättningen bör, enligt regeringen, präglas av långsiktighet och förutsägbarhet. Inför nästa kontrollstation år 2019 menar regeringen att en fördjupad utvärdering bör göras av den kyrkoantikvariska ersättningens användning och effekter.

I kyrkostyrelsens skrivelse *Verksamhet och ekonomi för Svenska kyrkans nationella nivå åren 2015–2017* (KsSkr 2014:1) anför kyrkostyrelsen att det är angeläget att säkra Svenska kyrkans långsiktiga förmåga att förvalta det kyrkliga kulturarvet. För detta krävs hållbar finansiering och förvaltning. Under perioden 2015–2017 fortsätter satsningen på kulturarvspedagogik som syftar till att kommunicera kulturvärdena till allmänheten och skapa förutsättningar för ideellt arbete där kulturarvet ses som en resurs för både kyrka och samhälle. Kyrkostyrelsen anför vidare att arbetet i den nationella kommunikationen ska inriktas på ökat genomslag i synen på det kyrkliga kulturarvet som en värdefull samhällsresurs som tillhör alla.

Särskilt om utställningar och kyrkliga föremål

Det bör inledningsvis poängteras att det levande kyrkliga kulturarvet tillgängliggörs framförallt genom att det används i verksamheten. Vidare är de vård- och underhållsplaner som upprättas och de karaktäriseringsarbeten som publiceras en del av kunskapsförmedlingen om det kyrkliga kulturarvet.

Staten tar i samverkan med Svenska kyrkan ett mycket stort ansvar för det kyrkliga kulturarvet genom den kyrkoantikvariska ersättningen, som bland annat går till konservering, förvaring och visningar av kyrkliga föremål som textilier och andra kulturhistoriskt värdefulla inventarier. Utöver den kyrkoantikvariska ersättningen tar staten även ett betydande ansvar för de kyrkliga föremålen genom Statens historiska museum, som har en stor samling kyrkliga föremål, vilka vårdas och visas för allmänheten. En betydande uppbyggnad och spridning av kunskap omkring kulturhistoriskt värdefulla föremål utförs också av Riksantikvarieämbetet, som sedan 2010 har regeringens uppdrag att vara nationell samordnare för frågor om vård och konservering. I detta ingår bland annat området samlingsförvaltning, det vill säga allt arbete med att sköta om och vårda kulturhistoriska föremål samt att hantera den information som skapas kring dem.

Flera församlingar och pastorat, inte minst sådana där domkyrkor är belägna, har museer och utställningar där det kyrkliga kulturarvet lyfts fram. Ett exempel på detta är Uppsala domkyrkoförsamling, som tillsammans med Uppsala stift och den nationella nivån under flera år har satsat betydande resurser på planeringen av utställningen *Himlen är här* i Uppsala domkyrka, som pågår mellan 18 juni och 16 november 2014, en stor satsning för att visa och tillgängliggöra kyrkokonsten och kulturarvet i Uppsala stift för en bred allmänhet. Tanken är att utställningen och den pedagogik som utvecklats ska inspirera och vara till stöd och inspiration för övriga stift och enheter inom Svenska kyrkan att tillgängliggöra och uppmärksamma de kyrkliga kulturarven.

Slutligen driver Stockholms stift i samverkan med kyrkokansliet ett flerårigt projekt om ökad tillgänglighet och kunskapsuppbyggnad om det kyrkliga kulturarvet ("Tag plats, äga rum, nå fram. Pilotstudie"). I projektet, som delfinansieras med kyrkoantikvarisk ersättning, finns bland annat följande mål, där pilotstudien ska:

- Visa på möjligheter att via utställningar, digitala medier m.m. nå nya målgrupper och stimulera intresset för det kyrkliga kulturarvet.
- Metod för att tydliggöra arbetet med och resultatet av arbetet med det kyrkliga kulturarvet.
- Finna metoder och visa på effekterna av arbetet med det kyrkliga kulturarvet.
- Undersöka möjligheterna och behovet av ett Besökscentra/Visitors Center för att tillgängliggöra det kyrkliga kulturarvet i Stockholms stift.

I planeringen av nämnda besökscentra finns det anledning att diskutera om det på sikt skulle kunna utvecklas till ett nationellt centrum för det kyrkliga kulturarvet.

Tidigare behandling i kyrkomötet

Kulturarvsfrågorna, inklusive frågor om den kyrkoantikvariska ersättningen, har vid ett flertal tillfällen behandlats av kyrkomötet. Bl.a. beslöt 2013 års kyrkomöte att bifalla en motion gällande Svenska kyrkans ansvar för kyrkomusiken som en del av det kyrkliga kulturarvet. Kyrkolivsutskottet anförde i sitt betänkande *Svenska kyrkans ansvar för kyrkomusiken som en del av det kyrkliga kulturarvet* (K1 2013:14) att Svenska kyrkan på den nationella nivån har ett stort ansvar för att stödja, samordna och utveckla kyrkans musik samt föra dialog med företrädare för myndigheter och kulturlivet kring kyrkomusikens roll i samhället. En motion om det klingande kulturarvet behandlades också av kyrkomötet år 2010 (se K1 2010:4).

Vidare kan nämnas 2012 års kyrkomötes behandling av en motion om en översyn av bestämmelserna om fördelning av den kyrkoantikvariska ersättningen, som avslogs med hänvisning till det omfattande arbete som redan pågick i den

riktning som motionären önskade (se EE 2012:3). Vid 2006 års kyrkomöte behandlades en motion som föreslog en utredning kring behovet av statligt stöd till det kyrkliga kulturarvet i framtiden. Kyrkomötet beslöt avslå motionen med hänvisning dels till den kunskap som finns dokumenterad om vårdbehov och kostnader för att vidmakthålla de kyrkliga kulturminnena, dels till pågående arbeten (Kr 2006:5).

Kr 2014:3

Utskottets överväganden

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:81.
--

Kyrkorättsutskottet vill poängtera vikten av ett levande kyrkligt kulturarv som är tillgängligt och används i den verksamhet som det är avsett för.

Utskottet konstaterar att Svenska kyrkan bedriver ett mycket omfattande kulturarvsarbete. En förstärkning av kompetensen inom kulturarvsområdet har skett och sker, såväl på den nationella nivån som på stiftsnivå, och ett erfarenhetsutbyte sker genom olika samrådsgrupper. Inom ramen för den s.k. utjämningsutredningen pågår också ett arbete rörande förvaltningen av våra kyrkobyggnader.

Mot bakgrund av det som har redovisats i bakgrundsteckningen och det som i övrigt har anförts om det omfattande kulturarvsarbete som pågår, anser Kyrkorättsutskottet att motion 2014:81 ska avslås.

Uppsala den 25 september 2014

På Kyrkorättsutskottets vägnar

Anders Roos, ordförande

Anna Sundelius, sekreterare

Beslutande: Anders Roos, ordförande, Jerry Adbo, Maria Lagerman, Sten-Arne Burman, Christina Andersson, Björn Andersson, Berit Bornecrantz Dias, Gunvor Torstensson, Boel Johansson, Sven Esplund, Suzanne Fredborg, Gunilla Blom, Conny Tyrberg, Peder Fohlin och Margareta Karlsson.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Jenny Thor, Sebastian Clausson, Agnetha Eriksson, Manilla Bergström, Sofia Särdaqvist, Hans Weichbrodt, Claes-Johan Bonde, Christina Blomqvist, Georg Lagerberg, Ingrid Smittsarve, Ann-Christine From Utterstedt, Mikael Eskilandersson, Birgitta Sedin och Bengt-Gunnar Carlsson.

Biskop Åke Bonnier har deltagit i utskottets överläggningar.

Särskild mening

Det är min mening att motion 2014:81 borde blivit genomförd och bifallen i sin helhet. Svaret från Kyrkorättsutskottet uppfattas som en självgod uppfattning om att Svenska kyrkan redan gör allt och inte behöver fokusera mer på kulturarvet. Jag anser att de åtgärder som föreslagits i motionen skulle kunna vara till fördel för att förstärka och fördjupa arbetet. Det finns inte heller någon motsättning mellan att ha en levande kyrka och att ha ett nationellt kyrkomuseum, utan snarare tvärtom.

Mikael Eskilandersson